

Crítica de llibres

SÁDABA, T. *Framing: el encuadre de las noticias. El binomio terrorismo-medios*. (1a ed.). Buenos Aires: La Crujía, 2008, 251 pàg.
ISBN: 978-987-601-028-3.

PER IOLANDA TORTAJADA

Professora dels Estudis de Comunicació de la Universitat Rovira i Virgili

yolanda.tortajada@urv.cat

Enquadrar la realitat per comunicar-la

Teresa Sádaba és doctora en comunicació per la Universitat de Navarra, de la qual és també professora. La seva tesi, titulada "La teoría del encuadre desde una perspectiva simbólica" i defensada el 2001, va tenir per objectiu precisament analitzar la teoria de l'enquadrament. *Framing: el encuadre de las noticias. El binomio terrorismo-medios* és l'evolució d'aquest treball, que ja va ser publicat el 2006 per Ulzama Ediciones en una primera versió (*Framing: una teoría de los medios de comunicación*).

Fa uns anys, Bryant i Miron (2004) van incloure la teoria del *framing* entre les "26 teories més destacades" de les relacions amb l'àmbit de la comunicació de masses. La revista *Journal of Communication* va publicar el març del 2007 un número especial sobre *agenda setting*, *priming* i *framing* amb l'objectiu de potenciar el coneixement sobre la teorització i la recerca en aquesta àrea. Aquestes són només dues mostres que ens indiquen l'actualitat i oportunitat del llibre de Sádaba en el camp de la comunicació.

La professora Sádaba tracta de respondre al llarg de l'obra un seguit de preguntes: "¿Qué es el *framing*?, ¿por qué tiene tanta relevancia?, ¿qué podemos aprender con él?, ¿para qué nos sirve?, ¿qué relación tiene con los medios de comunicación?" (pàg. 13). Aquesta tasca no és gens fàcil, ja que, d'una banda, trobem diverses definicions de *framing*, cadascuna amb matisos prou significatius, i, de l'altra, l'autèntic repte rau en operativitzar el concepte i estudiar els processos d'enquadrament. L'autora se'n surt prou bé i el resultat és un llibre teòric, ple de referències a autors i corrents, però també fa una proposta pròpia i exemplifica les seves afirmacions amb casos sobre les relacions entre mitjans i terrorisme. Malgrat aquesta doble vessant, cal tenir en compte que el llibre té molt més de marc teòric que no pas d'anàlisi empírica (els casos estudiats ocupen 27 de les 251 pàgines del llibre).

Al primer capítol, titulat "El origen de la teoría del *framing*", l'autora ubica aquest concepte dins del context de la sociologia interpretativa fent una breu introducció de l'interaccionis-

me simbòlic, la fenomenologia i l'etnometodologia, i en treu una primera definició: "Los *frames* de Goffman son formas transmitidas y compartidas por la sociedad, a través de las cuales se mira la realidad" (pàg. 35). Després d'analitzar, a continuació, la recerca sobre moviments socials, Sádaba suggereix que, tot i que els *frames* dels discursos dels mitjans són com mapes i que els enquadraments emprats als mitjans sorgeixen del treball periodístic, això és inherent a la dinàmica inevitable del propi fet mediàtic i no respon a una intencionalitat ideològica o a un desig exprés de poder. Per a l'autora, doncs, els enquadraments són part del procés significatiu de la notícia i fan possible la identificació de l'audiència amb el mitjà, tot i que autors com Gitlin creuen que els *frames* organitzen la realitat social des d'una posició dominant.

El segon capítol situa el *framing* en el context de la teoria de la comunicació. Si la idea dels enquadraments dels mitjans com a proveïdors de significats tancava el capítol anterior, en aquest, Sádaba planteja el debat sobre l'objectivitat: "La respuesta que ofrece la teoría del *framing* al objetivismo es negar sus postulados, ya que argumenta que, cuando cuenta lo que sucede, el periodista encuadra la realidad y aporta *su* punto de vista" (pàg. 68). L'autora introdueix seguidament les aportacions de la teoria de l'*agenda setting* i un nou debat: la relació *framing-agenda*. Mentre que McCombs i Ghanem consideren que el *framing* és un segon nivell de l'*agenda setting* (el nivell dels atributs, ja que els mitjans ens diuen com pensar sobre determinades coses), altres autors (entre els quals la mateixa Sádaba) creuen que no és així perquè l'enquadrament té a veure amb la interpretació i no amb l'accessibilitat, i els *frames* se situen sobretot en l'àmbit de la creació de les notícies i no tant en el dels efectes (la qual cosa no deixa de ser un altre debat). Dit això, el capítol se centra en la utilització del *framing* en la teoria de la comunicació fent referència a les aportacions dels autors i textos seminals, per confrontar la definició de *frame* com a selecció de la realitat o com a principi organitzador de les notícies.

Els dos capítols següents tracten, respectivament, la dimensió cultural i la dimensió representativa del *framing*, fet que

permet l'autora d'introduir la seva proposta i encarar els enquadraments des de la perspectiva simbòlica. "La perspectiva simbòlica del *framing* subraya, sobre todo, la relación de los *frames* con contextos culturales concretos, entendiendo la cultura como el ámbito compartido de acciones y significados" (pàg. 113). Gràcies al discurs dels mitjans, les persones construïm significats i alhora els periodistes desenvolupen aquests significats a causa d'una determinada opinió pública, per la qual cosa, allò que acaba sent rellevant per a l'explicació és, especialment, la transacció comunicativa que es produeix entre periodistes i audiències, ja que els primers, a més de tenir en compte els seus valors personals i professionals, tenen en compte la cultura i la societat de la qual formen part. Tot i així, a la dimensió cultural cal afegir la dimensió representativa per superar una mancança habitual en els desenvolupaments teòrics sobre el *framing*, que s'han ocupat més del coneixement en si que no pas del que es coneix i, en conseqüència, no han explicat prou la transformació que es produeix entre els esdeveniments i el que apareix als mitjans. Sádaba recull l'afirmació de Geertz que els símbols tenen la capacitat de ser representacions *de* i *per a* la realitat. Els símbols, doncs, expressen el món i alhora li donen forma. El de la transacció comunicativa i el de la doble capacitat representativa dels símbols són els dos principis més rellevants de la perspectiva simbòlica del *framing*.

L'autora conclou dient que hem de pensar la teoria de l'enquadrament més enllà de les cognicions selectives i la transposició de coneixements, sense interpretar els *frames*, fent referència només a aspectes puntuals o a característiques concretes, com ara la selecció, el mateix contingut textual o l'enfocament ideològic, i superant visions reduccionistes, com ara la de Lakoff, que només se centren en el llenguatge i donen tot el protagonisme de la creació de *frames* als partits polítics. Més aviat s'ha de parlar de producció simbòlica compartida i tenir en compte que "el conocimiento del periodista está ligado a su tarea comunicadora y ésta es la nota distintiva que tiene que subrayar una teoría del encuadre aplicada a los medios de comunicación" (pàg. 212).

Independentment que es pugui compartir o no l'aposta de Teresa Sádaba per la perspectiva simbòlica del *framing*, el llibre ens permet tenir un panorama acurat dels autors que han desenvolupat el concepte i els debats que han sorgit al seu voltant. És un llibre valuós per als estudiosos de la teoria dels mitjans perquè connecta el concepte d'enquadrament i els seus desenvolupaments actuals amb els corrents teòrics que el van fonamentar, i presenta els debats al voltant del concepte, la qual cosa ens permet arribar a conclusions pròpies. És una obra que els estudiosos del tema podran complementar també amb els articles publicats al número 1 del volum 57 de la revista *Journal of Communication* (on trobem debats posteriors al llibre, tot i que apunten en el mateix sentit) i una obra senyera d'aquest camp com és *Frame Analysis*, d'Erving Goffman, traduïda al castellà pel CIS el 2006.

Bibliografia

BRYANT, J.; MIRON, D. "Theory and Research in Mass Communication". A: *Journal of Communication*, desembre de 2004, núm. 54.

GOFFMAN, E. *Frame Analysis. Los marcos de la experiencia*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2006.

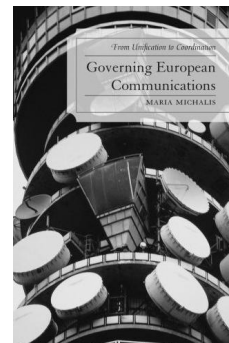
JOURNAL OF COMMUNICATION. *Special Issue on Framing, Agenda setting, & Priming: Agendas for Theory and Research*. Nova York: Blackwell Publishing. Vol. 57 (2007), núm. 1.

MICHALIS, M. *Governing European Communications. From unification to coordination*. 1a ed. Plymouth: Lexington Books (Col·lecció Critical Media Studies), 2007, 353 pàg. ISBN: 978-0-7391-1735-4.

PER ROBERTO SUÁREZ

Investigador i professor associat del Departament de Periodisme i Comunicació Audiovisual de la Universitat Pompeu Fabra

roberto.suarez@upf.edu

La governança europea de la comunicació. Una aproximació des de l'economia política

La Dra. Maria Michalis és professora de la Universitat de Westminster. La seva trajectòria en l'àmbit de la recerca en polítiques de comunicació és extensa i ha tractat qüestions relacionades amb la política de la competència, el servei públic, la televisió digital o el servei universal. Ha contribuït activament en diverses revistes científiques internacionals i ha publicat diversos capítols de llibres. A més, és vicedirectora de la Secció de Polítiques i Tecnologies de la Comunicació de la International Association for Media and Communication Research (IAMCR).

En aquest llibre, la professora Michalis documenta amb exhaustivitat i analitza a fons l'emergència i el desenvolupament de la governança europea vinculada a l'àmbit de la comunicació. Aquest concepte, de naturalesa polièdrica i que ha estat estudiat i definit des de diferents perspectives teòriques al si de les ciències polítiques, és abordat en tant que la capacitat organitzativa i de lideratge del sistema polític (Gamble 2000:110). El text és el resultat d'un amplíssim treball de recerca empíric en què s'ha recorregut a fonts d'informació primàries, a l'observació en processos de consulta sobre polítiques públiques comunitàries i a la realització de 25 entrevistes semiestructurades. A més, l'autora considera i interrelaciona les contribucions d'investigacions prèvies que han abordat aquest objecte d'estudi (Collins 1994; Humphreys 1996; Levy 1999; Krebber 2001; Ward 2002 & Harcourt 2005, entre d'altres). A partir d'aquesta base, Michalis duu a terme una aportació rellevant als estudis de comunicació, resultat d'una aproximació analítica innovadora basada en tres eixos.

En primer lloc, Michalis recorre a la perspectiva teòrica oferta per l'economia política de la comunicació per tal de superar el caràcter dicotòmic que ha caracteritzat els estudis anteriors. Així, la seva anàlisi de la governança va més enllà de l'estudi dels diferents estils de les polítiques públiques, de les diverses cultures administratives o dels diferents interessos que són propis de la Unió Europea o dels seus estats membres. La seva

recerca se centra en l'observació crítica de la influència que exerceixen sobre la governança factors com ara l'evolució del capitalisme, la redefinició del rol de l'Estat, del procés d'internacionalització i globalització o diversos factors dels àmbits econòmic, industrial i tecnològic.

En segon lloc, Michalis fa un esforç per tractar conjuntament les telecomunicacions i l'audiovisual. Amb freqüència, l'estudi dels dos sectors s'ha efectuat per separat i abordant qüestions molt concretes. El text aposta per una visió més àmplia, de conjunt, que permeti explorar al màxim les relacions entre els esmentats sectors i com afecten aquestes relacions les polítiques públiques.

El tercer tret innovador que caracteritza aquest llibre és que afronta la qüestió de la governança sense ancorar-se en una visió excessivament normativa i tradicional centrada exclusivament en l'estudi de les institucions públiques i de la regulació. Michalis fa un pas més enllà i analitza en quina mesura i de quina manera la participació d'un major nombre d'agents -no tan sols noves institucions públiques, sinó també grups d'interès, empreses privades o associacions civils- contribueix a l'evolució de la governança comunitària sobre les telecomunicacions i l'audiovisual.

En el capítol introductor i es defineix la governança a partir de conceptes procedents de diferents perspectives teòriques, prestant especial atenció a treballs previs de l'àmbit de la ciència política o els estudis europeus. A més, es detallen i s'interrelacionen els elements procedents de l'economia política que seran els principals instruments d'anàlisi en els capítols següents.

A continuació, el llibre presenta una organització cronològica. Cadascun dels cinc capítols abraça aproximadament una dècada, des de finals dels anys quaranta fins al moment actual, 2007. No obstant això, la segmentació temporal és aproximada i està supeditada a la identificació de temes clau que donen unitat a cada període.

En els capítols dos i tres, que abracen les dècades de 1940 a 1960, s'exploren les arrels de la cooperació dels estats europeus en l'àmbit de les telecomunicacions i els serveis postals.

A més, s'efectua una àmplia revisió dels esdeveniments històrics i polítics que originen i condicionen l'aparició de les primeres institucions públiques i organitzacions professionals supranacionals que incidiran sobre les comunicacions (Unió Internacional de Telecomunicacions, Unió de Radiodifusors Europeus, Conferència Europea d'Administracions Postals i de Telecomunicacions, Comunitat Econòmica Europea, Consell d'Europa, entre d'altres). Michalis analitza el naixement de la política industrial comunitària dirigida a l'esmentat sector i identifica com a causa principal el temor a dependre tecnològicament dels Estats Units. A més, el text explora les dificultats de la governança europea en aquest període. Les institucions comunitàries es van veure incapacitades tant per la seva manca de legitimitat com per les accions particulars i descoordinades de les administracions nacionals. No obstant això, la manca de resultats de la cooperació intergovernamental va donar pas al projecte de creació d'un mercat comú europeu i a un major protagonisme de la governança comunitària.

En el quart capítol (dècada de 1980) s'analitza el procés que Michalis ha denominat "europeïtzació defensiva", induït per la presa de consciència que la realitat internacional requereix una resposta europea conjunta. Serà el moment en què les institucions comunitàries se centrin en les polítiques de planificació de les infraestructures i d'estandardització tecnològica i es posin en marxa mesures proteccionistes en relació amb el comerç de productes i serveis. A més, els plans de recerca i desenvolupament intenten afavorir el sorgiment de "campions europeus". En l'àmbit de l'audiovisual, es presta especial atenció al procés de negociació de la directiva de televisió sense fronteres, especialment a la seva evolució, des d'una argumentació inicial centrada en els valors democràtics fins a la seva concreció en un text centrat en qüestions industrials.

El cinquè capítol (dècada de 1990) aborda la liberalització, la reestructuració i la internacionalització de les telecomunicacions i de l'audiovisual. Michalis examina a fons les causes de l'evolució de les institucions europees i del seu estil d'intervenció. El fracàs de certes iniciatives de la política industrial dirigista i l'assentament del neoliberalisme comportaran que la governança se centri en qüestions com la competència i la competitivitat. Les institucions europees i les administracions nacionals passen de ser gestors o reguladors a convertir-se en mers possibilitadors del mercat. Per la seva banda, els agents del mercat adquireixen major capacitat d'influència sobre l'agenda política i el seu suport resulta imprescindible per implantar les polítiques públiques. El resultat és, d'una banda, el sorgiment de xarxes de presa de decisió més complexes i, de l'altra, la recurrència amb major freqüència a instruments d'actuació menys intervencionistes.

El projecte de la societat de la informació és el nexa entre la dècada de 1990 i el període 2000-2007, analitzat en el sisè capítol. En la seva anàlisi, Michalis constata que la convergència i la globalització impliquen el reforçament de les lògiques pròpies de les telecomunicacions, la qual cosa influeix en l'estil i els objectius de les polítiques públiques. Malgrat que no

desapareixen del discurs polític, les qüestions culturals o socials de l'audiovisual queden supeditades a la consecució dels objectius industrials i econòmics. En aquest capítol, es presta especial atenció als processos de revisió de les polítiques, tant de l'audiovisual com de les telecomunicacions, i a l'esforç per coordinar-les, la qual cosa evidencia la supremacia del concepte de competitivitat com a leimotiv actual de la governança europea de les comunicacions.

Quant a les conclusions finals, són una recopilació de les obtingudes a cadascun dels capítols. Es troba a faltar, per tant, una visió transversal sobre els elements que condicionen la governança europea, que hauria reforçat la perspectiva de recerca centrada en l'economia política de la comunicació.

El llibre de Maria Michalis és una referència obligada per a investigadors i professionals experts en l'àmbit de les polítiques de comunicació europees, si bé també aporta elements per a una millor comprensió de les tendències a escala mundial. La revisió històrica i l'anàlisi exhaustiva de l'evolució de la intervenció pública i dels seus agents que ofereix el converteixen en una eina imprescindible per comprendre l'ampli ventall de factors que condicionen les polítiques europees de les telecomunicacions i de l'audiovisual, així com els vincles existents entre els dos sectors. La lectura d'aquest llibre no ha de ser necessàriament lineal i la bona organització del text permet fer consultes puntuals amb agilitat.

Bibliografia

- COLLINS, R. *Broadcasting and audiovisual policy in the European single market*. Londres: John Libbey, 1994.
- GAMBLE, A. "Economic Governance". A: PIERRE, J. (Ed.), *Debating Governance: Authority, Steering and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- HARCOURT, A. *The European Union and the regulation of the media markets*. Manchester: Manchester University Press, 2005.
- HUMPHREYS, P. *Mass media and media policy in Western Europe*. Manchester: Manchester University Press, 1996.
- KREBBER, D. *Europeanisation of regulatory television policy*. Baden-Baden: Nomos, 2001.
- LEVY, D. A. *Europe's digital revolution. Broadcasting regulation, the EU and the nation state*. Londres: Routledge, 1999.
- WARD, D. *The European Union democratic deficit and the public sphere: an evaluation of EU media policy*. Amsterdam: IOS Press, 2002.

AZURMENDI, A. (dir.). *La reforma de la televisión pública española*. València: Tirant lo Blanch, 2007, 338 pàg. ISBN: 978-84-8456-961-9.

PER MARIANO CEBRIÁN HERREROS

Catedràtic d'informació audiovisual de la Universitat Complutense de Madrid

marceb@ccinf.ucm.es

La nova televisió pública estatal

Ens trobem en plena transformació de la televisió per l'emigració a l'àmbit digital dels sistemes de difusió: terrestre, per satèl·lit i de cable, i per l'entrada de les plataformes d'internet, ADSL i telefonia mòbil. Cada vegada és més freqüent que s'examinin els canvis de manera global, però persisteix l'atenció sobre la difusió per ones hertzianes a causa de la reducció de l'espectre radioelèctric i per basar-s'hi el servei públic universal de la televisió, és a dir, l'oferta a tots els ciutadans de manera gratuïta. Els governs miren de donar resposta a la necessitat de prestar el servei públic mitjançant els nous models generalistes i temàtics en l'àmbit democràtic, social i cultural de la societat. Després dels abusos dels monopolis estatals des dels quals els governs han manipulat la televisió d'acord amb els seus objectius partidistes, es tendeix a buscar models en què la televisió pública sigui dirigida i gestionada per un organisme autènticament públic i independent dins d'un sistema mixt de competència lleial amb el sector privat.

La Llei de reforma 17/2006, de 5 de juny, de la Ràdio i Televisió de Titularitat Pública aprovada per les Corts estableix les bases per tirar endavant les reformes a Espanya. L'objecte del llibre que es ressenya és analitzar des de la perspectiva jurídica i financera la Llei esmentada en un context ampli i comparat que permeti endinsar-se a fons en la qüestió, apreciar l'originalitat i aportar arguments per a la discussió.

L'obra es divideix en dues parts clarament diferenciades. En la primera s'estudia la "Regulació audiovisual europea: la reforma de les televisions públiques en un entorn de transició digital". Em sembla molt oportú que l'enfocament s'orienti en aquesta línia dinàmica de canvi amb objecte que serveixi per al futur més que per a aportacions històriques. En la segona part s'ofereix una anàlisi de "L'aplicació de la regulació audiovisual europea a Espanya" en dues dimensions clau: el concepte d'"ajuda estatal" aplicat a la televisió de servei públic i la reforma de RTVE. Cada part està formada al seu torn de dos capítols.

El capítol 1, escrit per Mercedes Muñoz Saldaña, professora de dret de la informació de la Universitat de Navarra, tracta les

exigències bàsiques de la política comunitària respecte de la configuració de les televisions públiques europees en la seva definició de servei públic i en el seu finançament. L'autora resalta la imprecisió jurídica de la concepció de servei públic i la contrasta amb la de "serveis d'interès econòmic general", com a categoria aplicable també a la radiodifusió, sorgida de la normativa sobre la competència i basada en els plantejaments liberalitzadors dels mercats televisius. Per aclarir el plantejament s'acudeix a la jurisprudència creada pel Tribunal de Justícia Europeu sobre el cas de la TV2 de Dinamarca.

El capítol 2, elaborat per Julián Rodríguez Pardo, professor de l'àrea de Comunicació Audiovisual de la Universitat d'Extremadura, aprofundeix en l'estudi de la televisió digital terrestre com el gran desenvolupament tecnològic que obliga a replantejar i reformar tota la legislació vigent tant per als repartiments de freqüències, com per a la redefinició del servei públic i del finançament per la innovació dels nous negocis que suscita. En aquest cas es recorre al dret establert per la Unió Europea per a l'impuls de la TDT, així com al dret comparat segons el que es legisla a Alemanya, Espanya, França, Itàlia i el Regne Unit. La conclusió a la qual s'arriba és que la situació continua molt oberta i en una fase de transició en espera que es produeixi la definitiva apagada analògica a Europa el 2012 per poder apreciar amb més claredat la repercussió de l'emigració digital.

El capítol 3, desenvolupat per Arancha Pérez Moriones, catedràtica de l'Escola Universitària de Dret Mercantil de la Universitat del País Basc, afronta la qüestió del finançament de la nova Corporació de Radiotelevisió Espanyola dins el principi de lliure competència. Aquí s'examina l'evolució de RTVE des dels seus inicis i especialment a partir dels dos grans canvis de l'entitat: l'Estatut de Radiotelevisió de 1980 i les propostes de l'"Informe de Savis" per a la reforma dels mitjans de comunicació de titularitat de l'Estat i el seu trasllat a la Llei vigent de 2006. De nou l'obra torna a insistir en l'aspecte del finançament en aquest cas a la llum del principi de la lliure competència. Al llarg de l'exposició es fa especial èmfasi, amb una amplíssima anàlisi de la jurisprudència europea, en el

debat sobre la compatibilitat o no de les ajudes estatals a la televisió de servei públic amb les exigències normatives de la Unió Europea. S'arriba a la conclusió que la Llei de reforma de la RTVE s'ajusta a aquestes tot i que també es denuncia que en alguns casos es manté la imprecisió a l'hora de concretar-les en activitats específiques i s'espera que es puguin dur a terme en els mandats-marc i contractes-programa que s'han de signar entre la Corporació i el Govern.

Després d'aquests marcs el capítol 4 es concentra en la reforma de RTVE de 2006. El treball és una aportació de la directora de l'obra, Ana Azurmendi, professora agregada de dret de la informació de la Universitat de Navarra. L'autora insisteix en les reformes efectuades en altres països i, com a context immediat de la Llei, analitza l'aportació de l'"Informe de Savis" i els documents bàsics que han servit per fonamentar la reforma de la BBC que va entrar en funcionament el gener de 2007. Es comparen i es contrasten ambdós models en els resultats dels quals s'aprecia una preferència per les orientacions dels informes de la BBC i una crítica a la proposta de l'informe espanyol per haver basat el seu plantejament al voltant del concepte de servei públic. És una anàlisi excessivament prolixa dels informes sobretot quan ja existeixen les lleis, que certament en part s'hi sustenten, però també amb grans diferències. Ara el que realment importa és el model que estableix la Llei, quelcom que hagués necessitat d'una anàlisi més a fons i crítica en comptes del breu, tot i que molt precís, resum que s'ofereix.

En conclusió, es tracta d'una obra de gran interès per als estudis i debats jurídics i econòmics sobre l'organització de la televisió pública tant per a l'àmbit acadèmic com per als professionals i les empreses públiques i privades implicades. Presenta un alt valor documental per la diversitat de bibliografia, legislació i direccions web a les quals es remet per seguir de prop els canvis que es vagin produint en el futur. Això no obstant, no s'acaba d'entendre el motiu pel qual es deixa de banda la ràdio pública quan en totes les reformes s'afronten conjuntament ambdós mitjans públics, tot i que amb les seves corresponents matisacions específiques, per les inseparables vinculacions entre ells i de vegades les diferents solucions per a situacions similars. També es troba a faltar una major referència als continguts i serveis. La reforma és global i la seva anàlisi també requereix una visió de conjunt. De poc serveixen l'enfocament jurídic i financer si no estan involucrats amb els continguts i serveis, única raó d'existència dels mitjans de comunicació en la seva vinculació amb els ciutadans.

GARCÍA LEIVA, M. T. *Políticas públicas y televisión digital. El caso de la TDT en España y el Reino Unido*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2008. ISBN: 978-84-00-08652-7.

PER ISABEL SARABIA ANDÚGAR

Professora de l'Àrea de Comunicació Audiovisual de la Universitat Catòlica Sant Antoni de Múrcia

isarabia@pdi.ucam.edu

Les polítiques públiques de TDT a Europa a examen

La implantació de la televisió digital terrestre (TDT) a Europa és un procés obert que encara planteja interrogants. Encara és incert el paper que jugarà la TDT en el mercat audiovisual i tampoc es coneix quina serà la contribució d'aquesta nova tecnologia en la democratització de la comunicació. Trinidad García Leiva s'enfronta a aquestes qüestions en la seva obra *Políticas públicas y televisión digital. El caso de la TDT en España y el Reino Unido* a través d'una anàlisi detallada dels factors i els agents que intervenen en la introducció de la TDT a Europa.

L'aportació d'aquest treball a la comunitat científica és rellevant ja que, des d'una perspectiva crítica i prenent com a referència les accions europees en matèria de televisió digital, l'autora descriu amb detall les polítiques de TDT de Regne Unit i Espanya i les compara. Es tracta d'un plantejament inèdit fins ara. El valor afegit d'aquest estudi respecte d'altres de publicats recentment a Espanya (Bustamante 2008, Marzal i Casero 2007 i Caballero 2007) resideix en una proposta metodològica per a l'anàlisi de les polítiques públiques en matèria de televisió digital i en l'avaluació de les experiències espanyoles i britàniques en el context europeu. A més, és un manual d'obligada consulta per a estudiosos d'aquest àmbit de recerca atès el seu rigor documental i la densitat d'informació que recull el treball, així com l'organització del seu contingut.

L'obra, fruit d'un exhaustiu treball de recerca, està plantejada en sis capítols. En la introducció l'autora explica els objectius de l'estudi, que són, d'una banda, interpretar les polítiques públiques de TDT aplicades al Regne Unit i Espanya en l'escenari europeu i, de l'altra, analitzar els models de televisió que se'n deriven. No obstant això, el fi últim de la professora de la Universitat Complutense és "comprendre els desafiaments que planteja l'anomenada era digital" (pàg. 23). La investigadora aconsegueix aquest propòsit amb escreix en identificar encertadament els reptes del procés de digitalització de la televisió hertziana i els riscos que els amenacen, i fins i tot s'atreveix a plantejar propostes per fer front a aquests obstacles.

La decisió de sotmetre a estudi el Regne Unit i Espanya es deu a l'existència d'importants punts de coincidència en matèria de televisió digital terrestre (van ser els primers a posar en marxa la implantació de la TDT sota un model de plataforma de pagament i a fracassar en aquesta estratègia), però també és interessant per les divergències generades entre els dos països durant el procés de relançament de la TDT.

L'estudi i la posterior comparació de les polítiques dels dos països es basen en l'aplicació d'una eina metodològica complexa i interessant. Es tracta d'una taula d'anàlisi, elaborada des d'una mirada crítica, l'explicació de la qual al capítol II suposa tota una lliçó sobre les condicions i els actors que poden intervenir en la configuració de polítiques de televisió digital. Aquests elements, àmpliament descrits i il·lustrats amb exemples de l'entorn europeu, apareixen com a eixos d'anàlisi que engloben diferents categories. Cadascuna d'aquestes categories representa una opció política divergent. La investigadora, que defensa que "una política comunicativa que verdaderament es pugui definir com a tal ha de tenir sempre el ciutadà com a centre de les seves preocupacions" (pàg. 59), conforma la seva proposta avaluant les polítiques en termes de democratització. Amb això aconsegueix el seu principal objectiu: determinar el grau de participació social en les diferents àrees de les polítiques públiques, com són la producció de missatges, la presa de decisions i la configuració de les pròpies polítiques.

Per mostrar al lector el context europeu, García Leiva ofereix en el capítol III una descripció detallada del procés de gestació de les polítiques de TDT a la Unió Europea. A continuació, l'autora afronta l'estudi de les experiències britànica i espanyola d'una manera minuciosa seguint la metodologia proposada, la qual cosa li permet emetre un diagnòstic sobre el grau de democratització de les polítiques de cada país i oferir els resultats de la comparació.

Per a l'autora, el Regne Unit i Espanya comparteixen un model de TDT que dista molt de constituir-se com un servei plural i democràtic, ja que, com constata, es preserva l'ordre existent en l'arquitectura de la televisió analògica hertziana -fet que evita l'entrada de nous actors- i, com a resultat, es propi-

cia també la integració de vectors del mercat audiovisual. L'anàlisi també posa de manifest l'ambigüitat del paper de la televisió pública britànica i espanyola en la implantació de la televisió digital terrestre. Així mateix, es verifica que el discurs dels estats s'inclina més cap a les possibilitats econòmico-industrials o polítiques que cap als beneficis socials i culturals de la nova tecnologia. A més, el receptor del servei és tractat per l'operador com un client més i no pas com un ciutadà, i la participació dels actors socials en el desenvolupament de la TDT és gairebé imperceptible.

Quant a les principals divergències en l'actuació d'aquests països, García Leiva destaca les que es deriven de les característiques del regulador (al Regne Unit és un regulador únic, independent i convergent, mentre que a Espanya es presenta sota múltiples figures públiques, d'àmbits nacional i regional, i amb criteris polítics propis). Una altra de les diferències està originada per la forma de regulació: mentre que al Regne Unit es basa en el "dictat de normes i la recerca incessant de consens" (pàg. 298), a Espanya es basa en mecanismes "governamentals i de tipus normatiu" (pàg. 299). Respecte a les cobertes de la TDT, es registren també dues apostes diferents: més local a Espanya, més nacional al Regne Unit. Encara que l'autora no sembla donar gaire importància a aquesta qüestió, cal destacar que a Espanya l'extensió de la digitalització de la televisió hertziana s'està produint d'inici en tres nivells: nacional, regional i local. Aquest interès dificulta sens dubte el procés d'implantació de la TDT alhora que l'enriqueix en termes de pluralisme i democràcia. No cal dir que aquest és un punt fort de les polítiques públiques espanyoles que -amb independència dels resultats de la seva aplicació- contrasta notablement amb el desinterès per la televisió de proximitat observat en les polítiques britàniques, que tenen en compte aquesta possibilitat únicament després de l'apagada analògica i sempre com a possibilitat, ja que no s'ha reservat espectre per a la televisió de proximitat, per la qual cosa haurà d'entrar en competència econòmica amb altres operadors i usos quan l'espectre sobrant se subhasti per Ofcom al millor postor.

En tot cas, al marge d'aquestes divergències, el fet incontestable comú als dos països, i que García Leiva posa en evidència, és que s'està perdent l'oportunitat de democratitzar el servei. Davant d'aquesta realitat, l'autora proposa reorientar les polítiques de TDT en l'escenari europeu cap a una major intervenció pública i una regulació a través d'un marc legal integral que englobi tot el sector audiovisual. També creu imprescindible garantir la transparència de tot el procés, per la qual cosa defensa sotmetre a consulta pública qualsevol decisió. En nom del pluralisme, l'autora exigeix que el repartiment de freqüències i llicències s'executi equilibradament entre "agents públics/privats, existents/nous, amb/sense ànim de lucre, estatals regionals/locals" (pàg. 317). D'aquesta diversificació d'actors es derivarà una ampliació de l'oferta de continguts que anirà acompanyada d'una major innovació, qualitat i garantia d'accés obert. Per a la investigadora és fonamental que el servei públic recuperi el lideratge en el procés, no tan sols per impul-

sar-lo, sinó també per corregir possibles discriminacions, però també creu essencial trobar un model de negoci viable que doni continuïtat al servei sense riscos de nous fracassos.

En el seu llibre, García Leiva reivindica, en definitiva, una política que instauri un model democràtic de TDT per garantir un accés universal al servei, entès com a via per incorporar els ciutadans a la societat de la informació i com a alternativa per assolir "un model de societat més just i solidari" (pàg. 319).

Bibliografia

BUSTAMANTE, E. *La televisión digital terrestre en España. Por un sistema televisivo de futuro acorde con una democracia de calidad* (Documento de trabajo 129/2008) [En línia]. Fundación Alternativas, 2008. ISBN: 978-84-92424-07-8, <<http://www.falternativas.org/laboratorio/documentos/documentos-de-trabajo/la-televisión-digital-terrestre-en-espana-por-un-sistema-televisivo-de-futuro>> [Consulta: 10 de setembre de 2008].

MARZAL, J.; CASERO, A. (ed.) *El desarrollo de la televisión digital en España*. La Coruña: Netbiblo, 2007. ISBN 978-84-9745-213-7.

CABALLERO, L. *TDT*. València: Tirant lo Blanch, 2007. ISBN: 978-84-8456-978-7.

HARTLEY, J. *Television Truths*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
ISBN: 978-14-05-16979-0

PER JOSÉ ALBERTO GARCÍA AVILÉS

Professor de teoria de la comunicació de la Universitat Miguel Hernández d'Elx

jose.garciaa@umh.es

Veritats televisives

A *Television Truths*, John Hartley porta a terme una anàlisi rigorosa de la cultura televisiva i proposa una renovació dels estudis acadèmics per tal que recuperin prestigi i abordin els canvis que pateix el mitjà. Segons l'autor, les "veritats televisives" són "persuasives, poderoses i penetrants" (pàg. 7) i desenvolupen diverses funcions en la vida pública i privada, des de legitimar les accions de guerra, els negocis o l'administració pública fins a influir en la conducta privada.

Hartley és professor a la Universitat de Tecnologia de Queensland i a la Universitat Nacional Australiana. El 2001 va entrar a formar part de l'Acadèmia Australiana d'Humanitats. Anteriorment havia treballat com a docent i investigador en diverses universitats britàniques. Està considerat com un dels grans experts en epistemologia de la televisió, cultura popular i estudis culturals i ha escrit obres destacades com ara *Creative Industries* (2005), sobre la funció política, social i econòmica de les ciutats, les empreses i les economies creatives, *A Short History of Cultural Studies* (2003) i el ja clàssic *Uses of Television* (1999).

L'autor argumenta que tots ens hem convertit en experts i alhora en crítics, no tan sols dels programes, els gèneres i les estrelles que omplen la petita pantalla, sinó també del sistema de producció, les formes culturals i els seus efectes. Segons l'autor, però, els estudis acadèmics sobre la televisió travessen una crisi epistemològica i es troben fora del discurs dominant. Hartley assenyalava que els experts que opinen sobre televisió en els mitjans sovint procedeixen d'àmbits tan diferents com la psicologia, el màrqueting, l'economia política, la pediatria i la criminologia, i en la majoria dels casos es dediquen exclusivament a denigrar els continguts. En canvi, l'autor defensa que els estudis acadèmics de televisió fugin d'un plantejament essencialment negatiu, ja que es tracta d'un àmbit on es genera el coneixement audiovisual, amb profundes implicacions culturals i polítiques. En aquest sentit, els estudis de televisió, entesos com una "filosofia de la realitat popular" (pàg. 8), tenen molt a dir no tan sols sobre el mitjà, sinó també sobre

l'educació, la política (la relació amb el consumidor-ciudadà), la creativitat i la concepció de la societat.

El llibre està estructurat en quatre parts. La primera -"És la televisió verdadera?"- tracta sobre les bases del coneixement i la interpretació del mitjà i mostra com han afectat els nous paradigmes associats amb la modernitat el pensament contemporani, alhora que analitza l'evolució històrica de la televisió en un entorn global. La segona part -"És la televisió una polis?"- considera la relació entre el mitjà audiovisual i l'audiència en el context de les nocions de ciutadania mediàtica i del ciutadà consumidor. La tercera -"És la televisió bella?"- estudia els continguts televisius a través de l'ús del directe, la telerealtat i la cobertura d'esdeveniments esportius. La quarta part -"Què pot ser la televisió?"- ofereix una visió metafísica. Hartley afirma que la literatura acadèmica ha descuidat la historiografia audiovisual i reformula un mètode que permeti investigar l'evolució de la indústria de la radiotelevisió, centrat en el cas d'Austràlia. Finalment, l'autor esbossa una proposta sobre els estudis televisius en l'educació universitària, en plena era dels mitjans democratitzats i la "veritat distribuïda", on els continguts generats pels usuaris reconnecten els aspectes creatius, crítics i comunicatius.

En l'actualitat, la càrrega de significat en la cadena de valor de la producció televisiva ha passat del creador/productor a l'audiència, que és la que certifica l'èxit d'un programa mitjançant ràtings, enquestes, votacions i missatges, en una mena de "democrateniment" (*democratainment* en l'original) que satisfà consumidors i votants (pàg. 30-32). Hartley conceptualitza les dimensions globals d'alguns fenòmens que abans només havíem experimentat en l'àmbit local o nacional. En aquest sentit, mostra amb detall com la cobertura de les inundacions a l'Àsia durant el tsunami que es va produir el desembre del 2004 va ser un exemple de globalització del desastre, en què el sistema global de captació i intercanvi d'imatges, les xarxes de transmissió i la resposta de l'audiència es van mobilitzar per al bé públic (pàg. 70-73).

El llibre dedica dos capítols a la telerealtat, com un format en contínua mutació capaç d'interpretar tot el que passa, i

presta especial atenció a espais com ara *Supermodelo*, el Festival d'Eurovisió, *Operación Triunfo*, *American Candidate* i *Gran Hermano*, on el plebiscit de l'audiència es converteix en una resposta al repte de l'activisme consumista i una manera de reformar la democràcia en la indústria creativa. Hartley sosté que *Gran Hermano* és un digne successor dels drames de Shakespeare, encara que la interpretació del que passa en aquesta casa transcendeix el sentit dels fets i obeeix al dictamen d'espectadors, blocaires i votants, per la qual cosa la intimitat es converteix en una propietat pública amb la qual qualsevol pot mercadejar.

L'últim capítol concentra bona part dels arguments a favor d'una renovació dels estudis de comunicació. Amb la irrupció d'internet, cada usuari s'ha convertit en un productor potencial de continguts multimèdia. Gràcies a la interfície de l'ordinador en la pantalla, els serveis en línia s'integren en els espais televisius i l'oferta es torna sinèrgica i compulsiva. D'aquesta manera, la televisió apel·la a la pròpia experiència, cada vegada més personalitzada i interactiva. L'autor posa èmfasi en quatre àmbits d'investigació: *a)* la tècnica: la convergència, la integració i la interactivitat; *b)* la política: la nova economia, la societat de la informació i les indústries creatives; *c)* l'ocupació: el canvi d'ocupació massiu en petites empreses i proveïdors de serveis, i *d)* el consumidor: la creació de continguts, la innovació impulsada pels usuaris i les comunitats socials. Encara que els actors corporatius continuen sent poderosos, és l'hora de les empreses innovadores, basades en valors com la recerca, la interdisciplinarietat, la internacionalitat i la integració (pàg. 256-260).

En definitiva, Hartley porta a terme un treball encomiable ja que proporciona suficients exemples i propostes que acompanyen i clarifiquen les seves tesis d'una manera àgil i rigorosa, per la qual cosa estem sens dubte davant d'una obra de referència obligada per als qui estiguin interessats en l'estudi del mitjà televisiu.

CASTELLÓ, E. *Identidades mediáticas. Introducción a las teorías, métodos y casos*. Barcelona: Editorial UOC, 2008, 295 pàg. ISBN: 978-84-9788-738-0.

PER MANUEL MARTÍNEZ NICOLÁS

Professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Rei Joan Carles

manuel.martinez.nicolas@urjc.es

Per investigar sobre mitjans i identitats

Tot text és un *text en context*, de manera que si l'anàlisi prescindeix d'aquesta evidència s'arrisca a no trobar enlloc els punts d'on flueix bona part del que conté: estil, estratègies, propòsits... bona part del que li dóna sentit, en definitiva. Aquesta idea recorre el treball d'Enric Castelló, modulada en formes i sobre objectes diferents: quan advoca a favor de la representació simbòlica com a resultat de pràctiques discursives ancorades socialment; quan s'adhereix a les tesis culturalistes sobre el significat com a proposta textual que només s'acaba d'actualitzar o construir en les circumstàncies diverses de la seva lectura i interpretació, i fins i tot quan ens adverteix contra tota consideració essencialista de les identitats socials, canviants, movibles, permanentment transformades en les múltiples situacions en les quals es creen, expressen i circulen. Tot text està lligat a un context, i el de Castelló també.

Identidades mediáticas sorgeix del treball que l'autor ha dut a terme en la preparació de la seva tesi doctoral sobre la identitat nacional en les sèries televisives de ficció, en què estudia el cas de Catalunya. Una aposta forta, sens dubte, ja que l'obligava a considerar un concepte, el d'identitat, complex en la seva formulació teòrica (què és la identitat?), en la seva gestió metodològica (on i com l'aprehenem en la seva materialitat empírica?) i en les seves conseqüències pràctiques (per a què s'han d'estudiar les identitats?). És, com assenyala Miquel Rodrigo en la presentació del volum, un concepte clau per a les ciències socials en aquest inici de segle, revitalitzat ara per l'adveniment d'una segona modernitat que avança empenya per forces i idees força aparentment contradictòries (globalització i localisme, cosmopolitisme i comunitarisme, connectivitat i fragmentació) en què tot esforç de comprensió ensopega, tant sí com no, amb la controvertida qüestió de les identitats.

Orientar-se en aquest escenari prolix no és una tasca senzilla, i menys per a qui es disposa a fer els primers passos en la recerca social. El Castelló que inicia la seva tesi lamenta la manca d'un mapa per guiar-se, que assenyali fites i punts de referència, territoris coneguts i zones per explorar. Com que no

existeix, es proposa traçar-lo ell mateix, i el resultat és aquest treball, el llibre "que m'hagués agradat trobar durant el procés de recerca" (pàg. 21). *Identidades mediáticas* es postula, per tant, com un mapa, una guia de rutes per als qui s'aventurin a conèixer sobre mitjans de comunicació i identitats socials, i és en aquest context en què hem de valorar l'interès i el profit del que proposa Castelló.

Encara que el subtítol delimita una cosa així com tres camps de joc (teories, mètodes i casos), el text respon més aviat a una estructura segmentada en dues parts: primer es traça un estat de la qüestió sobre les diferents propostes teòriques sobre les identitats socials i després s'aborda el tòpic de mitjans i identitats, ara sí per identificar teories, proposar mètodes i exemplificar amb casos. La primera part (el capítol 1: "Entendre les identitats socials") està resolta amb pulcritud i rigor. L'autor delinea aquí amb molt bon criteri les que considera quatre grans perspectives teòriques per fer front a l'estudi de les identitats (l'historicisme, el construccionisme, el tecnologisme -cal acceptar-ho- i el postmodernisme) i té cura, amb millor criteri encara, de no presentar-les com a escoles enfrontades sinó com a mirades complementàries sobre un objecte que es revela, per l'efecte d'aquestes mirades, polièdric: les identitats es creen en processos històrics, es construeixen en la interacció social, són transformades per les tecnologies de la comunicació i contemporàniament adquireixen un caràcter fragmentari. Qualsevol d'aquestes tesis és compatible amb qualsevol altra, i farà bé l'investigador, guiat per l'autor d'aquest mapa, de seguir la recomanació d'integrar idees diverses per donar compte d'un fenomen tan complex.

En la segona part, el treball cartogràfic de Castelló passa a dibuixar el territori de les teories i els mètodes per a l'anàlisi de la relació entre mitjans i identitats socials, i a referir algunes investigacions disponibles sobre objectes específics dins d'aquest tòpic (migracions i informació; identitat nacional i ficció televisiva; gènere i publicitat, i joves i mòbils). Per ordenar l'estat dels coneixements científics sobre mitjans i identitats, l'autor proposa un recorregut per les diferents escoles de pensament o paradigmes de la recerca comunicativa -estructural-

funcionalisme, teoria crítica, interaccionisme simbòlic i estudis culturals- amb el propòsit de demostrar el progressiu adveniment d'un "gir identitari" (pàg. 167) en els estudis de comunicació. Això suposa, de fet, una mena de reinterpretació o revisió d'aquells paradigmes en clau identitària, una tesi suggerent però plena de riscos, perquè una història explicada amb vocació teleològica -les coses succeeixen d'una determinada manera fins que es produeix un gir en el seu esdevenir- necessàriament ha de marcar un punt de ruptura que només és tal a costa d'haver evacuat artificiosament qualsevol filiació amb allò que la va precedir.

Aquest punt de ruptura en la qüestió de mitjans i identitats es produeix, segons Castelló, amb la maduració de la perspectiva interpretativista i construccionista -interaccionisme simbòlic, estudis culturals-, que il·lustra gràficament com un pas de la idea de *societat de masses* a la de *comunitats*, justament per reforçar la tesi que el problema de les identitats es va situant al centre de l'escena. Aquest plantejament mereix almenys dos comentaris. En primer lloc, en aquesta transició conceptual no cal esperar el construccionisme, ja que probablement la millor aportació de la *mass communication research* (estructural-funcionalisme, per resumir), amb Lazarsfeld al capdavant, seria el redescobriments d'aquest factor comunitari -i si es vol, per tant, identitari- en els processos de comunicació massiva. En segon lloc, si el debat es fa pivotar en aquesta transició conceptual de les masses a les comunitats, l'espai de reflexió i estudi sobre mitjans i identitats sembla quedar reduït a l'àmbit específic de les audiències i les seves relacions (ús, interpretació, apropiació...) amb els discursos mediàtics.

Al marge d'aquestes consideracions, penso que el mapa que Castelló esbossa sobre les perspectives teòriques que concorren en l'estudi dels mitjans i les identitats hauria sortit guanyant si aquí també s'hagués aplicat el criteri seguit en la primera part de l'obra per ordenar la diversitat de propostes teòriques que hi aborda. Aquella primera part respon a una estratègia expositiva molt eficaç en termes pedagògics: identifica una sèrie de problemàtiques particulars relatives al tema general de les identitats socials i a continuació procedeix a glossar les diferents teories i corpus conceptuals elaborats sobre cadascuna d'aquestes problemàtiques (la conformació històrica de les identitats, l'impacte de les tecnologies, la fragmentació actual, la identitat nacional, etc.). L'aplicació d'aquest criteri d'ordenació a partir de problemàtiques hauria permès identificar àmbits o camps de recerca particulars dins d'aquest tòpic divers dels mitjans i les identitats socials, i aleshores bastir un estat de la qüestió sobre cadascun d'aquests àmbits, per exemple, sobre la representació de les identitats en els diferents discursos mediàtics (informació, ficció, publicitat, etc.); sobre la recepció, la interpretació i l'ús de les representacions mediàtiques com a recurs cognitiu quotidià; sobre els efectes socials d'aquests discursos; sobre els mecanismes de producció d'aquests discursos, o, finalment, sobre la influència que exerceixen la propietat dels mitjans o la circulació dels productes culturals, àmpliament abordats per l'economia política de la comunicació.

Tot això està present en el treball de Castelló, però amb una certa dispersió que, segons la meua opinió, resta eficàcia pedagògica a la segona part de l'obra. I l'eficàcia pedagògica, la utilitat "per als investigadors novells en l'àmbit de la identitat" (pàg. 233), la utilitat com a guia en aquest "laberíntic debat" (pàg. 270), és el propòsit que justifica aquesta obra. Tot aquell que a partir d'ara s'aventuri en aquesta controvertida i prolixa qüestió dels mitjans i les identitats ja no es podrà lamentar, com va passar a l'autor, de no comptar amb una guia molt valuosa per iniciar el camí.